

Uništavanje knjižnica u ratovima

Mateljak, Lea

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:598679>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-21**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI
Ak. god. 2022./2023.

Lea Mateljak

**Uništavanje knjižnica u ratovima: primjeri iz 20. i 21.
stoljeća**

Završni rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Ivana Hebrang Grgić

Zagreb, 2023.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenoj i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Primjeri uništenih knjižnica u 20. i 21. stoljeću.....	2
2.1. Sveučilišna knjižnica u Leuvenu	2
2.2. Drugi svjetski rat	3
2.2.1. Poljska	3
2.2.2. Njemačka.....	6
2.2.3. Razaranja knjižnica u drugim europskim državama	6
2.2.4. Azija	7
2.3. Domovinski rat.....	8
2.4. Rat u Bosni i Hercegovini	10
2.4.1. Knjižnice u Sarajevu	10
2.4.2. Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine.....	10
2.4.3. Gradovi Janja, Stolac i Mostar.....	12
2.5. Rat u Iraku.....	13
2.5.1. Nacionalna knjižica Iraka.....	13
2.5.2. Druge iračke knjižnice	14
2.6. Rat u Ukrajini	16
3. Pravni okviri za zaštitu knjižnica u ratovima.....	17
3.1. Konvencija za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba.....	17
3.2. Plavi štit.....	18
4. Zašto se knjižnice uništavaju?.....	19
5. Zaključak	21
6. Literatura.....	22
Popis slika.....	27
Sažetak.....	28
Summary.....	29

1. Uvod

Povijest broji mnoštvo primjera knjižnica koje su uništene u ratovima. Bilo da su opljačkane, zapaljane, uništene u bombardiranjima ili uništene kao posljedica zanemarivanja, gubitak knjižnice nije samo gubitak za narod i državu kojoj pripada, već i za svjetsku kulturnu baštinu. U ovom radu sagledat će se neki od najpoznatijih primjera uništenih knjižnica u ratovima tijekom 20. i 21. stoljeća.

Prvo će se obraditi primjer knjižnice koja je u oba svjetska rata doživjela uništenja, Sveučilišna knjižnica u Leuvenu. Za vrijeme trajanja Drugog svjetskog rata nastradao je znatan broj knjižnica diljem Europe, a najveću štetu doživjele su židovske knjižnice u Poljskoj. U Domovinskom ratu nastradale su također mnogobrojne knjižnice. U ratu u Bosni i Hercegovini srpski nacionalisti bombardirali su Nacionalnu i univerzitetsku biblioteku Bosne i Hercegovine u Sarajevu u kojoj je uništeno 90% ukupne građe. Osim ove knjižnice, nastradale su i mnoge druge knjižnice od kojih su mnoge bile islamske. U ratu u Iraku zbog neadekvatne zaštite Sjedinjenih Američkih Država i drugih okupirajućih snaga nastradale su mnoge knjižnice u požarima i pljačkanjima. Najpoznatiji primjer je Nacionalna knjižnica koja je u dva napada izgubila 25% ukupne građe. Kako je rat u Ukrajini aktualan, ne postoji mnogo detalja o uništenjima, no poznato je da su brojne knjižnice pogođene. Nakon primjera uništenih knjižnica navesti će se UNESCO-vi pravni okviri za zaštitu knjižnica u ratovima: *Haška konvencija* iz 1954. i njezina dva protokola te *Plavi štit*. Na posljetku će se sagledati mnogobrojni razlozi zašto se knjižnice uništavaju.

2. Primjeri uništenih knjižnica u 20. i 21. stoljeću

2.1. Sveučilišna knjižnica u Leuvenu

Sveučilište u Leuvenu u današnjoj Belgiji osnovano je 1425. godine. Svaki od fakulteta posjedovao je vlastitu knjižnicu, no 1636. godine osnovana je centralna knjižnica koja je između 1723. i 1733. godine premještena u novu baroknu zgradu (Ovenden, 2020).

Ova knjižnica je doživjela dva uništenja u 20. stoljeću. Prvi se dogodio u Prvom svjetskom ratu. Knjižnicu su zapalili njemački vojnici 25. kolovoza 1914. godine pomoću benzina (Ovenden, 2020) u šestodnevnim neredima diljem grada (slika 1) (Knuth, 2006). Uništen je skoro cijeli fond, od modernih tiskanih knjiga do rukopisa i rijetkih knjiga. U svega nekoliko sati uništeno je 300 000 jedinica građe (UNESCO, 1996); 1000 inkunabula, na 750 srednjovjekovnih rukopisa te druge rijetke i moderne knjige (Knuth, 2006). Nakon rata, knjižnica je obnovljena zahvaljujući mnogobrojnim donacijama koje su dolazile ponajviše iz Velike Britanije. Sjedinjene Američke Države pomogle su prikupiti novčana sredstva za izgradnju nove zgrade koja je 1925. godine počela s izgradnjom, a 1928. godine napokon je završena. Knjižnica je bombardirana 16. svibnja 1940. godine (Ovenden, 2020). Uništeno je 900 000 jedinica građe, od kojih 800 rukopisa te sve inkunabule (UNESCO, 1996). Svega 20 000 knjiga je preživjelo bombardiranje, a zgrada koja je trebala biti otporna na vatru pokazala se jednako krhkom kao i ona prethodna (Ovenden, 2020). Za oba napada odgovorni su Nijemci (UNESCO, 1996). Knuth (2006) smatra da je drugo uništenje bilo planirano jer se radilo o osveti za loše stanje njemačke ekonomije kao posljedice ratnih odšteta za Prvi svjetski rat.

Slika 1. Velika dvorana knjižnice u Leuvenu nakon požara 1914. godine

2.2. Drugi svjetski rat

U dvadesetom stoljeću dogodila su se neka od najgorih uništenja knjižnica (Zgonjanin, 2005). S pojavom totalnog rata dolazi do masovnog uništenja knjižnica po gradovima diljem Europe, ali i Azije. Osim knjižnica nastradalih u zračnim bombardiranjima, velik broj knjižnica stradava u namjerno izazvanim požarima, mnoge su pokradene te očišćene od knjiga neprihvatljivog sadržaja.

2.2.1. Poljska

Drugi svjetski rat počeo je nacističkim napadom na Poljsku 1. rujna 1939. godine. Kao i progon ljudi, progon knjiga u Poljskoj bio je jedan od najgorih. U Poljskoj se nalazila velika zajednica Židova koji su negovali svoju kulturu i znanje kroz različite kulturne centre, knjižnice i arhive (Báez, 2008). U Poljskoj se nalazila čak 251 židovska knjižnica koje su zajedno brojile oko 1 650 000 knjiga (Borin, 1993). Dio tih knjižnica bio je uništen već s prvim bombardiranjima, a mnoge druge kroz napade koji su uslijedili u narednim mjesecima i godinama (Báez, 2008). Dok su jedne knjižnice spaljene, druge su bile pokradene. U prvih nekoliko mjeseci okupacije odstranjeno je iz knjižnica sve što je imalo veze s Njemačkom ili Austrijom iz perioda između treće podjele Poljske i Prvog svjetskog rata, kao i svi vrijedni rukopisi i crteži (Lewak, 1962). U prosincu 1939. godine njemačka vlada donijela je odredbu prema kojoj su sve zbirke knjiga morale biti predane, uključujući i privatne zbirke. Ovo je vrijedilo za sve stanovnike Poljske, osim Nijemaca (Borin, 1993). Također su pregledane i knjižnice te su iz njih odstranjene sve knjige židovskih autora. Neke zbirke bile su zaplijenjene. Dio zbirki završio je u Njemačkoj u različitim institucijama, poput muzeja i edukacijskih institucija, a neke knjige završile su i u privatnim rukama. Dio knjiga sa židovskim sadržajem nije bio uništen, nego je služio za istraživanje takozvanog *židovskog pitanja*; istraživala se židovska kultura s namjerom da se uništi (Knuth, 2006).

U rujnu u 1939. uništen je velik broj knjižnica u Varšavi. Uništena je Centralna vojna knjižnica koja je sadržavala najveću zbirku poljskih vojnih publikacija od 16. stoljeća nadalje. Dio zbirke spasili su knjižničari žrtvujući pritom vlastite živote. Przewdziecki knjižnica također je bila uništena, a s njom i privatne zbirke J. Lebkowskog i J. K. Gieysztora koje su sadržavale jedinstvene dokumente o podrijetlu mnogih poljskih plemenitih obitelji te mnogi drugi rukopisi i povijesni spisi. Nadalje, Knjižnica Zamoyski (slika 2) pogođena je bombom u čitaonicu te nekoliko tjedana kasnije uništeno je 18 soba Muzeja Zamoyski u požaru izazvanom artiljerijom. Ljeti su se obnavljali oštećeni dijelovi čitaonice i muzeja, a zimi su se u podrumu

čistile zbirke i preuređivali katalogi. Upravitelj knjižnice L. Kolankowski odgovoran je za spašavanje ostatka muzejske zbirke i nadzor obnove oštećenih dijelova zgrade. Knjižnica Krasinski također je nastradala na sličan način. Čitaonica je oštećena, uništena je referentna zbirka te dio zgrade muzejske zbirke, no zbirka knjiga većinski ostaje sačuvana. Godine 1940. zgrada je djelomice obnovljena, ali oštećeni zidovi i krov te vodene cijevi i centralno grijanje koji su bili van funkcije predstavljali su prijetnju za vrijedne rukopise, karte i stara izdanja koje je knjižnica pohranjivala. Mnoge knjižnice Sveučilišta u Varšavi prestaju postojati: knjižnice Istočnjačkog instituta, odsjeka kemije i farmakologije, klasične filologije i germanskih studija. Neke od sveučilišnih knjižnica, poput knjižnica odsjeka filozofije i prava, centra za poljske studije te povijesnog instituta, leže u ruševinama (Lewak, 1962).

Tijekom rata knjižnice su bile zatvorene za svoje građane što je uništilo samu svrhu knjižnice (Lewak, 1962). Nastradale su mnoge školske knjižnice jer su se koristile kao barake, a njihove zbirke bile su uništene (Knuth, 2006). Knjižnice koje su bile prenamijenjene za vojne, policijske ili administrativne svrhe Nijemaca, kao i privatne knjižnice, doživjele su velika oštećenja, a knjige koje su se u njima nalazile često su bile izgubljene ili uništene u tranzitu (Lewak, 1962).

Tijekom Varšavskog ustanka u ljeto 1944. ni jedna knjižnica nije uništena. Nakon toga Nijemci namjerno uništavaju najbitnije knjižnice u Varšavi. Njemačka vojska okupirala je Sveučilišnu knjižnicu, a poljske knjižničare držala je kao zatvorenike koji su morali raditi različite zadatke, pritom riskirajući vlastite živote. U rujnu 1944. knjižničari su oslobođeni, a kada su se vratili dva mjeseca kasnije, zatekli su napuštenu zgradu uništenu eksplozivima, prostrijeljenih zidova, ljudski izmet nalazio se posvuda, a knjige su bile prekrivene slojem prašine, krhotina i stakla. Nekoliko dana kasnije pokrenuta je akcija spašavanja kulturne baštine u Varšavi. Posebne njemačke postrojbe sa zadatkom da spale sve što nađu na putu nastavile su namjerno uništavati knjižnice (Lewak, 1962).

Knjižnica Krasinski doživjela je jedno od najgorih uništenja. Osim djelomičnog uništenja zgrade koje se dogodilo u rujnu 1939., u rujnu i listopadu 1944. godine knjižnica doživljava potpuno uništenje. U rujnu su bombe pogodile krov i uništile zadnja dva kata. Vrijedne zbirke pohranjene u podrumu isprva su se činile neoštećenima, no raspale su se pri dodiru. Ljudi koji su se ovdje sklonili tijekom ustanka morali su napustiti zgradu kada su je okupirali Nijemci. U listopadu su Nijemci zapalili cijeli knjižnični fond. Tijekom rata velik broj vrijednih zbirki iz drugih najbitnijih knjižnica pohranjivao se u podrum knjižnice

Krasinski zbog čega je ovo bio jedan od najtragičnijih gubitaka knjiga za Poljsku (Lewak, 1962).

Knjižnica Zamoyski u požaru izazvanom 8. kolovoza 1944. izgubila je oko 120 000 rijetkih knjiga, različite rukopise i nekatalogizirane jedinice (Makowski, 2013). Preživjele su samo zbirke spremljene u podrumu. Gradska knjižnica u Koszykowa ulici izgubila je preko 200 000 svezaka u požaru kojeg su izazvali Nijemci u siječnju 1945. Požar je gorio dva dana i preživjele su samo jedinice koje su se u tom trenutku nalazile van knjižnice. U požarima su izgorjele knjižnica Medicinskog centra za obuku, knjižnica Medicinskog društva (Lewak, 1962), ali i mnoge manje istraživačke i posebne knjižnice (Knuth, 2006). Nacionalna, Sveučilišna te poneke druge knjižnice preživjele su požare zahvaljujući kiši (Lewak, 1962).

Mnogi su knjižničari, ali i drugi građani, nastradali u pokušaju spašavanja knjiga ili u obrani knjižnica, poput profesora L. Kolanowskog iz Knjižnice Zamoyski. Nakon Varšavskog ustanka, većina knjižničara odvezeno je u koncentracijske logore (Lewak, 1962).

Gubitci za Poljsku su bili neprocjenjivi. Tijekom rata je uništeno 70% knjiga. Od 22 500 000 svezaka koji su se prije rata nalazili u narodnim knjižnicama, samo je 7 500 000 preživjelo (Borin, 1993). Po nekim procjenama uništeno je 90% zbirki školskih i narodnih knjižnica. Sveučilišna knjižnica u Varšavi imala je gubitak od milijun knjiga, a Varšavska gradska knjižnica imala je gubitak od 300 000 knjiga koje su zapaljene u noći evakuacije (Knuth, 2006).

Slika 2. Knjižnica Zamoyski

2.2.2. Njemačka

Usprkos tome što je Drugi svjetski rat započeo 1939. godine, napad na knjige povezan s nacističkom ideologijom, prigodno nazvan *Bibliokaust*, počeo je mnogo prije toga. U svibnju 1933. godine po mnogim njemačkim gradovima organizirana su paljenja knjiga. Uništene su knjige pretežito židovskih autora, ali i knjige čiji su se sadržaji politički i ideološki suprotstavljali idejama nacizma (Báez, 2008). Na listama zabranjenih autora nalazilo se 10% knjiga narodnih knjižnica (UNESCO, 1996). Pod nacističkom vlasti djelovala je rigorozna cenzura zbog koje su se mnoge knjige uklanjale iz knjižnica, a istovremeno su punjene propagandnim materijalima. Knjižnice su imale velike gubitke jer su mnogi zaposlenici pozvani da služe u vojsku, zbog nestašice papira manje je knjiga dolazilo u knjižnice te su mnoge knjižnice pogođene u zračnim napadima savezničkih snaga (Stieg, 1992).

U Njemačkoj je izgubljeno preko milijun knjiga, a smatra se da je uništena $\frac{1}{3}$ ukupnih knjiga. Mnogi gradovi u Njemačkoj bili su pogođeni u savezničkim zračnim napadima u kojima su nastradale i zbirke knjiga iz različitih knjižnica. U rujnu 1941. godine u bombardiranju je uništena Državna knjižnica u gradu Kassel. Uništeno je od 350 do 400 000 jedinica građe, a ostatak je građe je uništen zbog štete nastale vodom. U Hamburgu je nastradala Državna i sveučilišna knjižnica u bombardiranjima 1943. i 1944. godine. Ovdje je uništeno više od 600 000 jedinica građe što je $\frac{2}{3}$ ukupnog broja jedinica građe. U Stuttgartu je uništena Državna knjižnica Württemberg u bombardiranju koje se odvijalo u rujnu 1944. Uništeno je 580 000 knjiga. Grad Darmstadt je također bombardiran u rujnu 1944. Tada je uništena Državna knjižnica Hessen u požaru koji je uništio 760 000 jedinica građe od kojih je bilo 2217 inkunabula i 4500 rukopisa. U Münchenu je Bavarska državna knjižnica bombardirana četiri puta između 1943. i 1945. godine. U tim napadima uništeno je pola milijuna jedinica građe, uključujući mnogobrojne znanstvene radove (UNESCO, 1996).

2.2.3. Razaranja knjižnica u drugim europskim državama

Osim Poljske, gubitke knjiga i knjižnica imale su i druge države. U Francuskoj je u potpunosti uništeno 29 knjižnica, a 45 djelomično (Oliver & Anghelescu, 1995).

U zračnim napadima na Veliku Britaniju 1940. i 1941. godine pogođen je velik broj knjižnica. U bombardiranju Londona 1940. nastradalo je nekoliko knjižnica. U naselju Hampstead pogođene su dvije knjižnice, a jedna od njih je u potpunosti izgorjela. Knjižnica u naselju Hendon direktno je pogođena visoko zapaljivom bombom koja je pogodila krov i eksplodirala pri dodiru s podom. Knjižnica Britanskog muzeja izgubila je 200 000 svezaka. U

Coventryju je u potpunosti uništena Centralna knjižnica. Izgubljeno je preko 100 000 svezaka. U Liverpoolu je uništena Centralna knjižnica za posuđivanje. U Bristolu je pogođena Sveučilišna knjižnica, a uništena je knjižnica Odsjeka za anatomiju (UNESCO, 1996).

U Beogradu je bombardirana Nacionalna biblioteka Srbije 6. travnja 1941. godine. Prema Normanu (n.d.), ova knjižnica je bila jedina nacionalna knjižnica koja je ciljano uništena u 2. svjetskom ratu. Uništen je cijeli knjižnični fond od 350 000 knjiga. Zgrada je izgorjela do temelja zajedno s 1300 rukopisa na ćirilici od 12. do 18. stoljeća, vrijedni rukopisi srpskih pisaca te srpske knjige tiskane od 1832. do 1941. godine (UNESCO, 1996).

U Italiji je u njemačkim i savezničkim zračnim napadima uništeno 20 općinskih i nekoliko narodnih knjižnica. Izgubljeno je 2 milijuna tekstova i 39 000 rukopisa. Najviše su nastradale knjižnice u Milanu, Napulju, Parmi i Torinu. Gradska knjižnica u Milanu izgubila je 200 000 svezaka. Sveučilišnu knjižnicu u Napulju zapalila je njemačka vojska 1943. godine te je također uništeno oko 200 000 svezaka. Nacionalna knjižnica u Torinu doživjela je veliku štetu u zračnom napadu u prosincu 194. godine (UNESCO, 1996).

2.2.4. Azija

Narod koji je također masovno uništavao knjižnice u Drugom svjetskom ratu bili su Japanci. Japanci su za vrijeme Drugog svjetskog rata s ciljem da pokažu vlastitu rasnu nadmoć uništili milijune kineskih tekstova te zapalili većinu knjižnica na Filipinima. Kinezi, koje su smatrali rasno najinferiornijima, imali su najveći broj gubitaka. Jedan dio kineskih knjiga nastradao je u paležima i pljačkanjima, a drugi dio kao kolateralna žrtva okrutnog rata. Izgubljeno je oko 10 milijuna knjiga i oko 2000-2500 knjižnica, a najviše su nastradale fakultetske knjižnice (Knuth, 2006). Neki od primjera su knjižnica Nacionalnog sveučilišta Tsing Hua u Peking, koja je izgubila 200 000 od 350 000 svezaka kao i katalog, te Sveučilište Nan-k'ai, T'ien-chin koje je uništeno u bombardiranju 1937. godine gdje je izgubljeno 224 000 jedinica građe (UNESCO, 1996). S Filipina je nestao velik broj vrijednih znanstvenih tekstova, a spaljene su skoro sve zbirke. Od knjižnica uništene su Nacionalna knjižnica u Manili, knjižnica Sveučilišta Filipina te mnoge privatne zbirke (Knuth, 2006).

Smatra se da su u Drugom svjetskom ratu knjige i knjižnice postale jedan od pijuna za širenje ratnog terora u svrhu političke dominacije, loma morala i prisile na predaju. Napad nacista na knjige bio je i ideološki i taktičan zato što je ujedno smanjivao nacionalni ponos neprijateljskih strana te povećavao beznađe i šansu za predajom. Oni su podmetali požare u knjižnicama, palili knjige, krali vrijedne knjige, zapostavljali knjižnice i druge institucije te

otuđivali privatne zbirke. Japanci su radili isto. Sve to radilo se kako bi napredovale nacionalističke politike i uspostavila se rasna dominacija (Knuth, 2006).

2.3. Domovinski rat

Hrvatska enciklopedija (2021) definira Domovinski rat kao „obrambeni rat za neovisnost i cjelovitost hrvatske države protiv agresije udruženih velikosrpskih snaga“. Tijekom rata su diljem države pogođene mnogobrojne knjižnice; bilo gradske, sveučilišne, školske, samostanske... Većinski su štete bile manje, poput manjih oštećenja na zgradama, no neke su pak imale veća oštećenja (Aparac-Gazivoda & Katalenac, 1993), a jedna je knjižnica u potpunosti uništena (Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci, n.d.).

Prva knjižnica koja je nastradala bila je Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci (Báez, 2008). U noći sa 16. na 17. rujan 1991. godine knjižnicu su granatirale i zapalile srpske oružane snage. Ovo je jedina knjižnica u Domovinskom ratu koja je do temelja uništena. Zajedno s građevinom je uništeno 75 000 knjiga (Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci, n.d.), od kojih su mnoge bile rijetke i stare, rukopisi, ostala tiskana građa, katalozi, police, stolovi i druga oprema (Aparac-Gazivoda & Katalenac, 1993).

Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek ciljano je gađana artiljerijom u periodu između rujna i prosinca 1991. godine. Centralna građevina imala je najveću štetu. Iako je manji broj fonda oštećen, najveća šteta dogodila se na namještaju i drugoj opremi. U Osijeku je nastradala i centralna knjižnica Fakulteta agrobiotehničkih znanosti. Zbog pozicije Fakulteta blizu linije bojišnice, građevine Fakulteta i one obližnje bile su često na meti. U napadima je uništeno 80% opreme knjižnice, dio referentne zbirke, velik dio zbirke serijskih publikacija, dio kataloga i drugih informacijskih alata te zapisi o posudbama (Aparac-Gazivoda & Katalenac, 1993).

Gradska knjižnica Slavonski Brod doživjela je jača oštećenja u dva navrata; u rujnu 1991. i tijekom ofenzive koja je započela u travnju 1992. godine. Uništeno je više od 1500 knjiga, zbirka časopisa i 60 naslova tekućih časopisa, referentna zbirka, zbirke sabranih djela pojedinih autora i druga vrijedna građa. Oštećeni su krov knjižnice i novostečene prazne prostorije (Aparac-Gazivoda & Katalenac, 1993), vodovodne i elektro instalacije i drveni namještaj (Gradska knjižnica Slavonski Brod, n.d.).

U Dubrovniku je 6. prosinca 1991. godine bombardiran *Inter-University Centre*, nezavisan institut za istraživanja. U nastalom požaru nestalo je 30 000 jedinica građe iz knjižnice Centra. Istog dana pogođena je i Znanstvena knjižnica Dubrovnik koja je ozbiljno oštećena (Riedlmayer, 2007). Građevina Znanstvene knjižnice bila je pod čestim napadima jer

se radilo o građevini koja ujedno predstavlja kulturni spomenik. Uništeni su svi katalozi, pristupne knjige, podaci o posudbi, sva računalna oprema, 10% hrvatske zbirke obveznih primjeraka i 10% referentne zbirke. Narodna knjižnica *Grad* u dva navrata je granatirana. U studenom 1991. godine oštećeni su zidovi, prozori i elektronička oprema kao posljedica bombardiranja, a 31. svibnja 1992. godine oštećeno je i 2000 knjiga (Aparac-Gazivoda & Katalenac, 1993).

U Vukovaru je uništeno nekoliko knjižnica. Gradska knjižnica je uništena na ljeto 1991. godine, a pohranjivala je 76 000 knjiga. Sačuvane su samo najvrjednije knjige. Nastradale su i knjižnice u sklopu Gradskog muzeja Vukovar, Spomen-muzeja Lavoslava Ružičke (Báez, 2008), i Franjevačkog samostana (Aparac-Gazivoda & Katalenac, 1993).

Znanstvena knjižnica Zadar doživjela je dva napada. Prvi se dogodio u listopadu 1991. godine kada je direktno pogođena s desetak granata, a drugi u svibnju 1992. godine. U napadima je uništena sva računalna oprema, krovnište zgrade te radne prostorije knjižničara zajedno s građom koja se tamo nalazila (Znanstvena knjižnica Zadar, n.d.). Velik broj knjiga koje nisu bile uništene u požarima izazvanim artiljerijom ukrala je srpska vojska. Gradska knjižnica Zadar bombardirana je 9. listopada 1991. godine, a uništene su zbirka glazbenih nota i zbirka glazbenih udžbenika (Báez, 2008).

Gradska knjižnica *Ivan Goran Kovačić* u Karlovcu doživjela je štetu na centralnoj zgradi kao i na pokretnoj knjižnici. Dok je pokretna knjižnica u potpunosti uništena, centralna zgrada knjižnice doživjela je teška oštećenja. Uništeni su svi prozori i druge staklene površine, manji dio fonda je oštećen, a zahvaljujući evakuaciji veći dio knjižničkog fonda je spašen (Aparac-Gazivoda & Katalenac, 1993).

U napadu na Gradsku knjižnicu Nova Gradiška oštećene su radne prostorije, čitaonica, prostor za posudbu, a uništen je velik dio opreme te 5000 jedinica građe. Gradska knjižnica Pakrac direktno je pogođena granatom čime je oštećen strop čitaonice, a također su uništene i prostorije zahoda, stakla na prozorima i fasada. Dio opreme je pokraden, a veći dio knjižnične zbirke je evakuiran u Gradsku knjižnicu Bjelovar, no dio je oštećen vodom prije no što se evakuacija mogla odviti. Gradska knjižnica Gospić oštećena je u prvom napadu na grad 29. kolovoza 1991. te opet 25. listopada 1991. godine. Oštećeni su dio fasade, dječji odjel i namještaj, a pojedina elektronička oprema je pokradena (Aparac-Gazivoda & Katalenac, 1993).

Za vrijeme trajanja Domovinskog rata oštećeno je ili uništeno 66 knjižnica, a precizna gađanja knjižnica sugeriraju da se radilo o namjernim napadima (Hebrang Grgić, 2008).

2.4. Rat u Bosni i Hercegovini

Rat u Bosni i Hercegovini trajao je od 1992. do 1995. godine. Do sukoba je došlo nakon proglašenja nezavisnosti Republike Bosne i Hercegovine. Usprkos tome što je Republika Bosna i Hercegovina međunarodno priznata, tome su se usprotivili srpski nacionalisti koji su odlučili osnovati vlastitu republiku od autonomne srpske regije unutar Bosne i Hercegovine. Republiku su nazvali *Republika srpskog naroda u BiH*, kasnije preimenovanu u Republika Srpska. Rat je pokrenula Republika srpskog naroda u BiH uz podršku Jugoslavenske narodne armije i režima predsjednika Srbije, Slobodana Miloševića, s ciljem stvaranja *Velike Srbije* (Memorijalni centar Srebrenica, n.d.).

2.4.1. Knjižnice u Sarajevu

Nedugo nakon početka rata srpski nacionalisti krenuli su s uništavanjem kulturnih institucija. Dana 17. svibnja 1992. godine granatiran je Orijentalni institut u Sarajevu. U napadu su izgubljeni mnogi vrijedni dokumenti, poput zbirke *Manuscripta Turcica*, dokumenti od 17. do 19. stoljeća te civilni zapisi o rođenima, brakovima i umrlima (Zećo, 2017). Radilo se o najvećoj zbirci islamskih i židovskih rukopisa i otomanskih dokumenata u jugoistočnoj Europi. Izgubljeno je 5263 rukopisa na arapskom, perzijskom i hebrejskom, 7000 otomanskih dokumenata te 200 000 drugih dokumenata iz perioda Otomanskog carstva. U sklopu instituta se nalazila i knjižnica, najveća u svom području u regiji, koja je također uništena zajedno s katalogom (Riedlmayer, 1995). Srpski agresori uništili su 10 od 16 knjižnica fakulteta Sveučilišta u Sarajevu, potpuno ili djelomično, u granatiranju. Izgubljeno je 4000 knjiga i 500 časopisa (Riedlmayer, 2007).

2.4.2. Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine

Knjižnica koja najbolje prikazuje agresiju počinjenu nad Bosnom i Hercegovinom i njihovom multikulturalnošću je Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, također poznata kao *Vijećnica*. Zgradu Vijećnice projektirali su arhitekti Aleksander Wittek i Ćiril Iveković u *pseudomaurskom* stilu. Zgrada je bila završena 1896. godine, tijekom vladavine Austro-Ugarske (Zećo, 2017). Funkcija zgrade je s administrativno-upravne postupno promijenjena prema kulturnoj pa se Vijećnica 1947. godine stavlja u funkciju Akademije nauka i umjetnosti, a zatim se u zgradu smješta Nacionalna i univerzitetska biblioteka. Ona je osnovana u svibnju 1945. godine, a 1951. godine smještena je u zgradu

Vijećnice (Vijećnica, 2023). Osim što je imala ulogu nacionalne i sveučilišne knjižnice, imala je i deponitarnu ulogu jer su se ovdje pohranjivali primjerci svih knjiga objavljenih unutar Jugoslavije. Također je vršila funkcije istraživačkih knjižnica, poput katalogiziranja, klasifikacije, razvoja zbirki i slično. Vijećnica, kako su kolokvijalno svi nazivali Knjižnicu, bila je simbol grada i ponos svih građana (Zećo, 2017).

U noći s 25. na 26. kolovoza 1992. Vijećnicu su granatirali srpski nacionalisti pozicionirani s četiri lokacije na obližnjim brdima. Pogođena je s 25 granata (Zećo, 2017), a nekoliko sati pred napad obustavljene su vodovodne cijevi u Sarajevu kako bi se spriječilo gašenje knjižnice (SENSE CENTAR, 2022). Sljedeći dan granatiran je okolni dio kako bi se onemogućio dolazak vatrogasaca. Knjižnica je gorila tri dana (slika 3). Jedino što je preostalo za spašavanje građe bili su knjižničari i građani koji su si međusobno dodavali knjige formiranjem ljudskog lanca i tako ih spašavali od plamena. Oni su bili i pod prijetnjom snajperista koji su okružili zgradu i tako dodatno otežali spašavanje. Tako je poginula Aida Buturović, 30-godišnja knjižničarka koja je po povratku s posla pogođena metkom u glavu ispred vlastitog doma, istog dana kada je napadnuta knjižnica. Osim nje poginuli su i drugi djelatnici knjižnice za vrijeme trajanja rata: Mirko Azinović, Adela Leota i Anto Kovačić (Zećo, 2017). Od 108 djelatnika knjižnice prije rata, samo njih 42 ostalo je raditi po završetku rata (Riedlmayer, 1995).

U knjižnici se nalazilo 1 200 000 knjiga te 600 000 serijskih publikacija (Zećo, 2017). Od toga je bilo 155 000 rijetkih izdanja i 478 rukopisa (Báez, 2008). Inkunabule i rukopisi bili su na različitim jezicima, poput latinskog, njemačkog, perzijskog, engleskog, itd. Knjige su bile pisane i različitim pismima, poput latinice, ćirilice, glagoljice, na arapskom i hebrejskom pismu te na *Adžamskom* pismu; arapskom pismu za pisanje regionalnih jezika (Polastron, 2007). U plamenu je nestao i katalog (Al Jazeera Balkans, 2022). Preživjelo je samo 10% građe. Spašene su snimke digitaliziranih zapisa pojedinih izdanja izgubljenih u vatri (Riedlmayer, 1995), zbirke rukopisa i rariteta, a djelomično je spašena kartografska zbirka (Šahmanović, 2006).

Obnova Vijećnice trajala je 18 godina, a završena je 2014. godine. Svečano otvorenje bilo je 9. svibnja 2014. godine, na Dan Europe i Dan pobjede nad fašizmom (Al Jazeera Balkans, 2022).

Nakon rata knjižnica je smještena na Kampus Univerziteta u Sarajevu sa sačuvanom građom, a na toj lokaciji je ostala do danas. Njezini zaposlenici, kao i mnogi drugi, pokazuju interes da se knjižnica vrati na svoju izvornu lokaciju (Preporod.info, 2022).

Slika 1. Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine

2.4.3. Gradovi Janja, Stolac i Mostar

U gradu Janja, između 3 i 4 sata ujutro 13. travnja 1993., raznesena je stara džamija. Grad je tada bio pod opsadom i kontrolom srpskih nacionalista. Sljedeći dan su ruševine džamije srušene sa zemljom pomoću buldožera. U džamiji su se prije uništenja nalazile privatne knjižnice trojice lokalnih učenjaka dane na čuvanje. Izgubljeno je 3200 starih tiskanih knjiga i rukopisa, rukom pisanih primjeraka Kurana, knjige o teologiji, povijesti, filozofiji i islamskom pravu.

U gradu Stolac, povijesnom gradu na jugu Bosne i Hercegovine, nacionalistička milicija bosanskih Hrvata uništila je nekoliko knjižnica. Sredinom srpnja 1993. godine zapaljena je knjižnica Odbora muslimanske zajednice. Izgubljeno je 40 rukopisa iz perioda od 17. do 19. stoljeća i vrijedne tiskane knjige. U kolovozu 1993. zapaljena je Careva džamija u sklopu koje se nalazila knjižnica s 10 rukopisa na bosanskom, arapskom, turskom i perzijskom jeziku, također iz perioda od 17. do 19. stoljeća. U knjižnici se nalazilo i 8 *lawhasa*; osvjetljenih jednostranih kompozicija islamske kaligrafije iz razdoblja od 18. do 19. stoljeća. Knjižnica Podgradske džamije također je izgorjela u požaru izazvanom 28. srpnja 1993. godine. Uništeno je desetak rukopisa i povijesni dokumenti iz razdoblja od 18. do 19. stoljeća i 5 *lawhasa*. Tijekom srpnja i kolovoza 1993. godine zapaljene su mnoge privatne knjižnice koje su pripadale Bošnjacima (Riedlmayer, 2007).

U Mostaru su uništene dvije bitne knjižnice. Granatirana je knjižnica koja se nalazila u sklopu rimokatoličke nadbiskupije. Tamo je uništeno 50 000 knjiga. Knjižnica Sveučilišta u Mostaru granatirana je i zapaljena zajedno s drugim knjižnicama i arhivima u gradu (Riedlmayer, 1995).

Razlog zašto su srpski nacionalisti ciljali kulturne institucije je pokušaj brisanja islamske kulture s ovih prostora (Zećo, 2017) te pokušaj uništenja svih materijalnih dokaza o suživotu različitih nacionalnosti i religija na istom prostoru. Dokumenti koje su uništavali svjedočili su povijesti postojanja drugih naroda osim Srba. Agresorima nije bilo dovoljno samo otjerati ili pogubiti žrtve. Uništavanje materijalnih dokaza briše njihovu povijest te sprječava mogućnost vraćanja žrtvama ono što im je pripadalo prije rata (Riedlmayer, 1995).

2.5. Rat u Iraku

Invazija na Irak dogodila se 20. ožujka 2003. godine, a to su učinili Sjedinjene Američke Države, Ujedinjeno Kraljevstvo i Australija. Tijekom invazije i rata koji je uslijedio dogodio se veliki nemar oko brige za kulturne institucije. Mnoge su knjižnice pretrpjele krađe i požare, a dio zbirki nastradao je kao posljedica neodržavanja zbirki u adekvatnim uvjetima. Sve ovo rezultiralo je velikim gubitcima (Al-Tikriti, 2007).

2.5.1. Nacionalna knjižnica Iraka

Nacionalna knjižnica Iraka (slika 4) doživjela je 2 napada. Prvi se dogodio 10. travnja 2003. godine. U knjižnici su se okupili žena i djeca koji su ubrzo počeli krasti sve što im je došlo pod ruku. Prve skupine uzele su najvrjednije rukopise, a sljedeće vrijedne knjige, računala, fotokopirnu mašinu, printere te namještaj. Na zidu je netko napisao *Smrt Saddamu!* (Báez, 2008). Sljedeći napad dogodio se 12. ili 13. travnja (Al-Tikriti, 2007). Skupina ljudi došla je u plavim neoznačenim autobusima. Zapalili su bijeli fosfor koji je ukraden od vojske. Naslagali su hrpe knjiga s namjerom da se zapale. Požar koji su zapalili uništio je sve stare uređaje, dio zbirke novina, arhivu mikrofilmova te Nacionalni arhiv koji se nalazio na drugom katu knjižnice. Iz Nacionalnog arhiva nestalo je 4-5 milijuna dokumenata. Intenzivna vrućina plamena oštetila je krov, betonsko stepenište te mramorni pod (Báez, 2008). Najveće štete od požara bile su u glavnoj čitaonici i predvorju. Nacionalna knjižnica prije uništenja sadržavala je veliku zbirku arapskih serijskih publikacija, zbirku vladinih dokumenata iz vremena osmanske vladavine te preko milijun knjiga. Smatra se da su podmetanje požara i krađe vršili siromašni sitni lopovi te pristaše režima željni uništenja dokaza o grozotama počinjenim za vladavine Saddama Husseina. Nakon prvog napada zaposlenici knjižnice i volonteri zavarili

su vrata čime su spriječili daljnje uništavanje te započeli akciju spašavanja knjiga. Oko 5% knjiga odvezeno je u *Al-Haqq* džamiju u gradu Sadr (Al-Tikriti, 2007). Između 150 000 i 300 000 knjiga tamo je premješteno (Kam, 2004). Zbirka hašemitskih i otomanskih serijskih publikacija preživjela je napade na knjižnicu jer je prije napada premještena u podrum Ministarstva za turizam (Al-Tikriti, 2007). Radilo se o 100 000 knjiga (Báez, 2008). U sljedećih nekoliko mjeseci zbirka je više puta premještena, prostorija u kojoj se jedan period čuvala poplavljena je, a često je bila čuvana u neadekvatnim uvjetima. Sve to s vremenom je ugrožavalo publikacije zbog čega je preživjelo samo 40% zbirke (Al-Tikriti, 2007).

Po nekim procjenama uništeno je 25% knjiga iz Nacionalne knjižnice (Al-Tikriti, 2007). Uništeno je 500 000 knjiga i serijskih publikacija, uključujući 5000 rijetkih knjiga (K., 2003). Prema procjeni Báeza (2008), iz knjižnice je nestalo oko milijun knjiga. Točne procjene nestalih knjiga iz iračkih knjižnica su teško moguće zbog nepotpunih kataloga (Kam, 2004).

Slika 2. Nacionalna knjižnica Iraka

2.5.2. Druge iračke knjižnice

Knjižnica *Awqaf* (knjižnica Ministarstva vjerskih poslova) u Bagdadu također je imala velike gubitke. Osnovana je 1920. godine, a sadržavala je najstariju javnu zbirku rukopisa u Iraku. Sadržavala je 7000 rukopisa pretežito vjerske tematike, 45 000 tiskanih knjiga, od kojih je 6000 rijetkih otomanskih publikacija. Veći dio zbirke rukopisa (5250) premješten je na sigurnu lokaciju prije napada. Bio je 13. ili 14. travnja 2003. godine. U procesu premještanja 1744 preostalih rukopisa u metalne kovčege, knjižnica je zapaljena. Po nekim svjedočanstvima, petnaestorica arapskih govornika krivo je za ovo zločin. Dvojica muškaraca snimala su događaj dok su preostali uzimali rukopise iz 22 kovčega te zapalili 10 kovčega i knjižnicu

pomoću bijelog fosfora u manje od 15 minuta. Zaposlenici knjižnice koji su svjedočili napadu vjeruju da se radilo o Kuvajćanima. Većina nestalih rukopisa pripadala je trima zbirkama koje su posljednje pridodane fondu, a dio je bio iz izvorne zbirke. Procjenjuje se da je 600-700 rukopisa nestalo u plamenu (Al-Tikriti, 2007).

Kuća mudrosti polu-privatni je centar koji podržava istraživanje u umjetnosti i humanističkim znanostima. U sklopu centra su se nalazile Knjižnica zapadnih publikacija i Knjižnica bliskoistočnih publikacija. Nekoliko skupina pljačkaša ušlo je u zgradu 11. travnja 2003. godine. Prvi dan ukrali su klima uređaje, generatore, računala... Isti dan je zapaljena glazbena dvorana, a krov predavaonice raznesen je s vanjske strane. Drugi dan pokradene su knjižnice. Zbirka rukopisa u potpunosti je nestala. Iako je sadržavala svega 100 rukopisa, mnogi su bili od velike vrijednosti, poput Kurana iz 9. stoljeća. Osim rukopisa, ovdje su se nalazile i istraživačke zbirke, koje se zbog postojećih kopija mogu lako zamijeniti (Al-Tikriti, 2007).

Centralna knjižnica Sveučilišta *Mustansiriya* bila je pokradena, kao i knjižnice Sveučilišta u Bagdadu. Knjižnica Fakulteta za liječnike je u krađi izgubila vrijednu zbirku srednjovjekovnih arapskih medicinskih tekstova (Báez, 2008).

Osim knjižnica u Bagdadu, nastradale su i knjižnice u drugim iračkim gradovima. U Mosulu je pokraden i bombardiran Mosul muzej i knjižnica koja se nalazila u sklopu muzeja. Centralna knjižnica Sveučilišta u Mosulu je pokradena i zapaljena (Shaw, 2003) čime je izgubljena vrijedna zbirka rukopisa (Knuth, 2006). A u gradu Basra su nastradale sveučilišne knjižnice. Mnoge su pokradene i zapaljene (Johnson, 2005). Osim toga, zapaljene su Centralna narodna knjižnica i Islamska knjižnica (Báez, 2008).

U narednim mjesecima nakon napada na iračke knjižnice, brojne ukradene knjige prodavale su se po ulicama i u knjižarama, često za apsurdno niske cijene. Činjenica da dio knjiga nije uništen pruža nadu da će se neke od njih jednog dana vratiti u knjižnice (Al-Tikriti, 2007; Báez, 2008).

Za uništenje velikog broja objekata kulturne baštine za vrijeme okupacije u Iraku smatraju se odgovornim Sjedinjene Američke Države i Ujedinjeno Kraljevstvo jer nisu dovoljno učinili da zaštite muzeje, knjižnice, arheološka nalazišta i druge lokacije koje su bile pod prijetnjom krađa, bombardiranja i drugih neprilika kao što su to predviđali i upozoravali stručnjaci. Nedovoljnim angažmanom u zaštiti prekršili su *Hašku konvenciju* iz 1954. godine i njezine protokole čime su počinili kaznena djela (Al-Tikriti, 2007). U periodu između 1954.

godine kada je Konvencija nastala i 2003. godine kada započinje rat u Iraku ni SAD, ni UK nisu potpisali Konvenciju. Ujedinjeno Kraljevstvo je potpisalo Konvenciju zajedno s oba protokola 2017. godine (UNESCO, n.d.c), a Sjedinjene Američke Države samo Konvenciju 2009. godine (Stone, 2016).

2.6. Rat u Ukrajini

Od početka ruske okupacije Ukrajine koja je započela u veljači 2022. godine (Kottasova, 2023) uništen je velik broj knjižnica. Prema izvješću *Ministarstva kulture i informacijske politike Ukrajine* iz prosinca 2022., u Ukrajini su oštećene 453 knjižnice, u potpunosti je uništeno 155 knjižnica, a od ukupne štete infrastrukture kulturne baštine 40% čine knjižnice. Najveći broj knjižnica nastradao je u regijama Donjecka, Harkiva i Kijeva (Ministarstvo kulture i informacijske politike Ukrajine, 2023a). Do kraja svibnja 2023 broj pogođenih knjižnica popeo se na 571 (Ministarstvo kulture i informacijske politike Ukrajine, 2023b). U regiji Černjiv razrušene su narodna knjižnica u gradu Ivanivsk, Khreschatyk ogranak knjižnice Kiptivka te glavna zgrada Černihivske regionalne knjižnice za mlade. U gradu Harkiv nastradale su Državna znanstvena knjižnica te Centralna znanstvena knjižnica Sveučilišta Karazin, dvije najveće knjižnice u Ukrajini. Šteta učinjena dvjema knjižnicama uključuje oštećene prozore, vrata, sustave grijanja, namještaj, računala i drugu opremu. U ožujku 2022. godine, raketa je pogodila Knjižnicu rijetkih knjiga koja se nalazi u sklopu Sveučilišta Karazin. Oštećeno je ili uništeno 60 000 svezaka. Tri nacionalne i državne te 25 sveučilišnih knjižnica doživjelo je veća oštećenja ili je u potpunosti uništeno.

Bitno je spomenuti masovna uklanjanja knjiga s tematikom ukrajinske povijesti nakon Sovjetskog Saveza i knjiga na ukrajinskom jeziku u područjima koje su okupirali Rusi (Gosart, 2023). U okrugu Kupyansk su iz školskih knjižnica uklonjene i uništene sve knjige tiskane nakon 1991. godine te su potom zamijenjene građom koju je odobrila Ruska Federacija. Jedan od načina uništavanja knjiga je bacanja knjiga u slanu vodu (Ovenden, 2023).

Iako ne postoje definitivne informacije jesu li knjižnice namjerno ciljane, zbog etno-kulturalnog karaktera knjižnica te uloge u očuvanju kulturne baštine smatra se da su uništenja namjerna (Gosart, 2023).

Kako se radi o aktualnom sukobu, ne postoji velik broj informacija o šteti učinjenoj nad ukrajinskom kulturnom baštinu. No ako je suditi po postojećim brojkama uništenih i oštećenih knjižnica, do završetka sukoba taj će broj biti mnogo veći.

3. Pravni okviri za zaštitu knjižnica u ratovima

Kao reakcija na neizmjerena uništavanja u ratovima 20. stoljeća, UNESCO je stvorio nekoliko pravnih okvira za zaštitu kulturnih dobara kako bi se šteta minimalizirala te knjižnice osigurale svoje postojanje po završetku sukoba.

3.1. Konvencija za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba

Konvencija za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba, bolje znana kao *Haška konvencija* iz 1954. godine, donesena je 14. svibnja 1954. godine kao reakcija na teška oštećenja kulturnih dobara nastalih u Drugom svjetskom ratu (Narodne Novine, 2002; UNESCO, 2017). Cilj Konvencije je čuvanje i poštovanje pokretne i nepokretne građe od velike važnosti za internacionalnu svjetsku baštinu, zgrade u kojima se izlažu ili čuvaju kulturna dobra te središta sa znatnom količinom kulturnih dobara (Narodne Novine, 2002). Ugovorne stranke se obvezuju da će u vrijeme mira donijeti preventivne mjere, poput planiranja mjera u hitnim slučajevima ili spremanja kulturnih dobara na sigurno, registrirati kulturna dobra od jako velike važnosti u *Međunarodni registar kulturnih dobara pod posebnom zaštitom* kako bi se osigurala dodatna zaštita, označiti bitne građevine znakom (slika 5) Konvencije (UNESCO, n.d.d); šiljastim štitom okrenutim nadolje podijeljenim na dva tamnoplava (donji četverokut i gornji trokut) i dva bijela polja (lijevi i desni trokut) (Narodne Novine, 2002), ustrojiti posebne postrojbe vojnih snaga čija će dužnost biti zaštita kulturnih dobara, odrediti sankcije za kršenje Konvencije, itd. (UNESCO, n.d.d).

Konvencija se sastoji od dva protokola. Prvi protokol objavljen je 14. svibnja 1954. godine i odnosi se na regulaciju zaštite kulturnih dobara za vrijeme okupacije kroz zabranu svih izvoza s okupiranog područja te vraćanje izvoženih kulturnih dobara, zabranu zadržavanja kulturnih dobara nakon završetka okupacije te zabranu prodaje kulturnih dobara (UNESCO, n.d.a). Drugi protokol objavljen je 26. ožujka 1999. godine (UNESCO, 1999) iz potrebe da se ažuriraju i ojačaju Konvencija i Prvi protokol iz 1954. godine koji su se pokazali nedostatnim u zaštiti kulturnih dobara tijekom oružanih sukoba 1980-ih i 1990-ih. Drugi protokol proširuje i nadopunjuje Konvenciju pomoću nove kategorije *pojačana zaštita* za najvrjednija kulturna dobra, povećava reaktivnost na Konvenciju kroz definiranje sankcija za ozbiljna kršenja i definiranje uvjeta za individualnu kaznenu odgovornost te uspostavlja *Međunarodni odbor* od 12 članova koji će nadgledati implementaciju Drugog protokola i Konvencije (UNESCO, n.d.b). Novitet Drugog protokola je i to da se namjerna oštećivanja i uništavanja smatraju

kriminalnim djelima (Stone, 2016). Konvenciju su do danas potpisale 133 države, Prvi protokol 110, a Drugi 86 država (UNESCO, n.d.c).

Haška konvencija iz 1954. godine prvi je internacionalno prihvaćen sporazum čiji je sadržaj isključivo fokusiran na zaštitu kulturnih dobara za vrijeme oružanih sukoba (The Blue Shield, n.d.).

Slika 3. Znak Haške konvencije iz 1954. godine

3.2. Plavi štit

Plavi štit (The Blue Shield) je nevladina organizacija osnovana 1996. godine čiji je cilj zaštita kulturnih dobara za vrijeme sukoba ili katastrofa. Organizacija je dobila naziv po oznaci iz Haške Konvencije iz 1954. godine kojom se označavaju bitne građevine u oružanim sukobima kako bi se zaštitile. *Međunarodni odbor Plavog štita* osnovale su četiri organizacije: *Međunarodna federacija knjižničarskih društava i ustanova*, *Međunarodno vijeće arhiva*, *Međunarodno vijeće muzeja* i *Međunarodno vijeće za spomenike i područja*. U Drugom protokolu Konvencije 1999. godine, Međunarodni odbor Plavog štita proglašen je savjetodavnim tijelom *UNESCO*-a. S vremenom se počinju stvarati nacionalni odbori zbog čega 2008. godine nastaje *Udruga nacionalnih odbora*. Godine 2016. Međunarodni odbor i *Udruga nacionalnih odbora* počinju djelovati kao jedno tijelo (The Blue Shield, 2020). Plavi štit sastoji se od 30 nacionalnih odbora (The Blue Shield, 2022). Djelovanje Plavog štita obuhvaća zaštitu kulturnih dobara prije, tijekom i nakon oružanih sukoba, prirodne i ekološke katastrofe te borbu protiv pljačke i ilegalne trgovine (The Blue Shield, 2020).

4. Zašto se knjižnice uništavaju?

Kulturna dobra su se oduvijek uništavala i pljačkala u ratovima kroz povijest. U antici su se knjižnice rutinski uništavale u ratovima za teritorije, a tekstovi koji nisu bili pokradeni bili bi uništeni u požarima, borbi ili zbog zapostavljanja. Kako se tijekom totalnih ratova odvija najveći broj događaja u kojima se namjerno uništavaju knjige (Knuth, 2006), potrebno je odgovoriti na pitanje zašto kako bi se isto moglo spriječiti.

Postoje različiti razlozi zašto se knjižnice uništavaju u ratovima. Nekad su kolateralna žrtva, primjerice tijekom zalutalih bomba u zračnim napadima ili kada vojske okupiraju knjižnice i pri tom ih vandaliziraju ili pokradu (Knuth, 2003). No Knuth (2003) smatra da je dio ovih uništavanja ipak namjerno, maskiran u slučajni kako bi se prikrio stvarni cilj napada ili izbjegle posljedice. Báez (2008) smatra da je uništavanje knjiga i knjižnica namjerno radi zastrašivanja, demoraliziranja, brisanja povijesnih činjenica i smanjenja otpora te da se nekad radi iz straha od sadržaja. Prema Ovendenu (2023), uništavanje znanja je oduvijek bio cilj za grupe koje žele nametnuti vlastitu verziju prošlosti. U moderno vrijeme knjižnice se uništavaju kada predstavljaju prijetnju za ideološke ciljeve i ortodoksnost doktrine određene skupine ljudi ili predstavljaju suprotnu vlast. Vrlo često iza uništavanja knjiga i knjižnica stoje religijske i političke ideologije, a ekstremisti uništavaju jer su njihova religijska, moralna i politička uvjerenja povrijeđena. Nacionalne knjižnice česta su meta jer predstavljaju snagu neke nacije. Uništavanjem narodne knjižnice slabi država ili vlast kojoj knjižnica pripada te se tako suprotna strana sukobljava s vlasti protiv koje se bori. Istovremeno jača identitet i zadovoljstvo napadača. Uništavanjem knjižnica signalizira se društvu da su ranjivi, neutralizira se prijetnja te se smanjuje volja za otporom. U slučaju pljačkanja knjižnica ne sudjeluju samo vojnici za vlastitu korist, već i građani radi katarze, osвете ili zlobe (Knuth, 2003; 2006).

Brosché i sur. (2016) napravili su tipologiju motivacija namjernog uništavanja kulturnih dobara. Odredili su četiri široke grupe motiva koje nisu međusobno isključive: *ciljevi sukoba*, *vojno-strateški*, *signaliziranje* i *ekonomski*. Grupa *ciljevi sukoba* označava motive u kojima se kulturno dobro ciljano uništava jer predstavlja ključni problem u sukobu. Kod sukoba izazvanih religijskim ili nacionalnim razlikama, knjižnice mnogu biti napadnute jer predstavljaju simbole identiteta i kolektivnog sjećanja. U takvim sukobima uništavanje religijskih objekata način je za uspostavljanje nadmoći nad neprijateljem koje se vrši sustavno. Uništavanje kulturnih dobara protivnika može se koristiti kao sredstvo za

potvrđivanje, obranu ili poricanje budućih zahtjeva za moć, zemlju i legitimitet. Napadi na simboličnu imovinu mogu narušiti neprijateljev osjećaj pripadnosti određenom području te zatim se lakše postići kontrola nad neprijateljem. U grupi *vojno-strateških* motiva glavna motivacija je ostvarivanje taktičke prednosti u borbi. Uništavanje kulturnog dobra kao simbola bivšeg režima radi se kako bi se slomio otpor. U posljednje vrijeme pojavio se fenomen prijenosa snimaka uništavanja kulturnih dobara, kao što je slučaj s ISIS-om. Ovo se radi kako bi se raširio ugled organizacije diljem svijeta te privukli novaci iz inozemstva. U grupi *signaliziranje* kulturno dobro se napada s ciljem prikazivanja predanosti. Signaliziraju se sposobnosti neprijatelju kako bi se dokazalo da se sporni resurs više zaslužuje. Osim što se signalizira neprijatelju, signalizira se i prema internacionalnim zajednicama, lokalnom stanovništvu te potencijalnim podržavateljima. Uništavanjem kulturnog dobra šalje se snažna poruka koja će privući puno pažnje diljem svijeta. Kulturna dobra često su loše zaštićena zbog čega su nisko rizične mete. U grupi *ekonomskih* motiva, glavni razlog napadanja je financiranje oružanih skupina. Kroz povijest, uzimanje kulturnog dobra kao ratnog plijena bilo je vrlo česta pojava, a ukradenim kulturnim dobrima plaćale su se vojske. Nakon Drugog svjetskog rata ovo je ograničeno pomoću *Haške konvencije* iz 1954. godine. Iako se ovo smatra ratnim zločinom, i dalje se događa u manjoj mjeri. Prodajom ukradenih antikviteta ostvaruje se alternativni izvor financiranja. Prijenos uništavanja kulturnih institucija koje se pritom i pokradu služi i za oglašavanje antikviteta koji će uskoro stići na crno tržište.

Potrebno je bolje poznavanje motiva iza uništavanja kulturnih institucija kako bi se razvile preciznije politike za zaštitu, prevenciju i upravljanje kulturnim dobrima u područjima sukoba te kako bi se predvidjelo što je od najvećeg rizika, gdje i zašto (Brosché i sur., 2016).

5. Zaključak

Bilo da se radi o Knjižnici u Leuvenu, Nacionalnoj i univerzitetškoj biblioteci u Sarajevu, Nacionalnoj knjižnici u Bagdadu ili na stotine drugih knjižnica u ratom pogođenoj Ukrajini, sa svakim novim uništenjem knjižnice čovječanstvo pokazuje da nije naučilo iz svojih grešaka. Gubitak knjižnice nije samo gubitak za narod kojemu pripada, već i za svjetsku kulturu općenito. Na ovaj način se gubi identitet, dodir s prošlošću, gube se vrijedna iskustva i priče. Poznavanje razloga zašto se knjižnice uništavaju može pomoći u sprječavanju. Bez obzira na to koji su razlozi zašto se knjižnice uništavaju, većina razloga dokazuje da se radi o namjernim napadima. Čak i u slučajevima kada do uništenja dolazi zbog slučajnosti ili nemara, trenutni pravni okviri za zaštitu knjižnica u oružanim sukobima pokazali su se nedovoljnima. To se dokazuje sa svakom novom uništenom knjižnicom. Potrebno je ojačati pravne okvire, kazniti odgovorne te ponajviše educirati javnost o postojanju Haške konvencije i Plavog štita, kao i o važnosti knjižnica za narode kojima pripadaju, za svjetsku baštinu općenito, za sadašnje narode i one buduće. Prevencija ovdje mora biti na prvom mjestu jer je su mnogi primjerci rukopisa i inkunabula rijetki ili jedinstveni zbog čega je svaki gubitak nepovratan.

6. Literatura

Al Jazeera Balkans (2022). *Tri decenije otkako je zapaljena sarajevska Vijećnica: Simbol grada i prkosa*. Dostupno na: <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2022/8/25/tri-decenije-otkako-je-zapaljena-sarajevska-vijecnica-simbol-grada-i-prkosa> (18.05.2023.).

Al-Tikriti, N. (2007). "Stuff Happens": A Brief Overview of the 2003 Destruction of Iraqi Manuscript Collections, Archives, and Libraries. *Library Trends*, 55(3), str. 730-745.

Dostupno na:

https://www.academia.edu/1543150/_Stuff_Happens_A_Brief_Overview_of_the_2003_Destruction_of_Iraqi_Manuscript_Collections_Archives_and_Libraries (28.05.2023.).

Aparac-Gazivoda, T. & Katalenac, D. (1993). *Wounded Libraries in Croatia*. Zagreb: Croatian Library Association. Dostupno na: <https://www.cambridge.org/core/journals/slavic-review/article/abs/wounded-libraries-in-croatia-ed-tatjana-aparacgazivoda-and-dragutin-katalenac-trans-vesna-vrgoc-zagreb-croatian-library-association-1993-58-pp-index-illustrations-paper/69A5AB014B76EC546D922DB71ECAF33E#access-block> (06.08.2023.).

Báez, F. (2008). *A Universal History of the Destruction of Books: From Ancient Sumer to Modern Iraq*. New York: Atlas & Co.

Blue Shield (2020). *What is the Blue Shield* [Video]. Dostupno na: https://www.youtube.com/watch?v=v9K7_4o9mTo&t=1052s&ab_channel=BlueShield (09.06.2023.).

Borin, J. (1993). Embers of the Soul: The Destruction of Jewish Books and Libraries in Poland during World War II. *Libraries & Culture*, 28(4), str. 445-460. Dostupno na: <https://www.jstor.org/stable/25542595> (04.05.2023.).

Brosché, J., Legnér, M., Kreutz, J. & Ijla, A. (2016). Heritage under Attack: Motives for Targeting Cultural Property during Armed Conflict. *International Journal of Heritage Studies*, 22, str. 248-260. Dostupno na:

https://www.researchgate.net/publication/311244651_Heritage_under_attack_motives_for_targeting_cultural_property_during_armed_conflict (07.06.2023.).

Gosart, U. (2023). Ukrainian Libraries in Wartime. *Library Journal*. Dostupno na: <https://www.libraryjournal.com/story/ukrainian-libraries-in-wartime#:~:text=A%20December%202022%20report%20issued,incluing%20155%20fully%20destroyed%20libraries.> (18.06.2023.).

Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci (n.d.). *Povijest*. Dostupno na: <https://gkvk.hr/o-knjiznici-2/povijest/> (05.08.2023.).

Gradska knjižnica Slavonski Brod (n.d.). *Kako je sve počelo!* Dostupno na: <https://gksb.hr/knjiznica/kako-je-sve-pocelo/kako-je-sve-pocelo/> (06.08.2023.).

Hebrang Grgić, I. (2008). Cenzura : neizostavan čimbenik razvoja ljudske misli i društva. *Aleksandru Stipčeviću s poštovanjem*. Zagreb: Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, str. 135-166. Dostupno na: <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/9737/1/CenzuraIHG.pdf> (06.08.2023.).

Hrvatska enciklopedija (2021). *Domovinski rat*. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=15884> (06.08.2023.).

Johnson, I. M. (2005). The impact on libraries and archives in Iraq of war and looting in 2003 - a preliminary assessment of the damage and subsequent reconstruction efforts. *International Information and Library Review*, 37(3), 209-271. Dostupno na: https://www.academia.edu/32267491/The_impact_on_libraries_and_archives_in_Iraq_of_war_and_looting_in_2003_A_preliminary_assessment_of_the_damage_and_subsequent_reconstruction (20.05.2023.).

Kam, D. V. (2004). Cultural Calamities: Damage to Iraq's Museums, Libraries, and Archaeological Sites During the United States-Led War on Iraq. *Art Documentation: Journal of the Art Libraries Society of North America*, 23(1), str. 4-11. Dostupno na: <https://www.jstor.org/stable/27949280> (24.05.2023.).

Knuth, R. (2003). *Libricide: The Regime-sponsored Destruction of Books and Libraries in the Twentieth Century*. Westport: Praeger. Dostupno na: https://books.google.hr/books?id=d1deR-jiYJgC&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (15.06.2023.).

Knuth, R. (2006). *Burning Books and Leveling Libraries: Extremist Violence and Cultural Destruction*. Westport: Praeger. Dostupno na: http://pustaka.unp.ac.id/file/abstrak_kki/EBOOKS/LIBRARIES%20Burning%20books%20and%20leveling%20libraries%20%20extremist%20violence%20and%20cultural%20destruction.pdf (22.04.2023.).

Kottasova, I. (2023). Russian invasion of Ukraine. *CNN*. Dostupno na: <https://edition.cnn.com/interactive/2023/02/europe/russia-ukraine-war-timeline/index.html> (06.08.2023.).

Lewak, A. (1962). The Archives and Libraries of Warsaw During World War II. *The Polish Review*, 7(2), str. 3-39. Dostupno na: <https://www.jstor.org/stable/25776401> (04.05.2023.).

Makowski, T. (2013). The Zamoyski Family Library in Warsaw as an Institute of Polish History. *Polish Libraries*, 1, str. 234-240. Dostupno na: https://polishlibraries.bn.org.pl/upload/pdf/76398_p.%20234%E2%80%93240.pdf (12.05.2023.).

Memorijalni centar Srebrenica (n.d.). *Rat u Bosni i Hercegovini*. Dostupno na: <https://srebrenicamemorial.org/bs/stranica/rat-u-bosni-i-hercegovini/23> (18.05.2023.).

Ministarstvo kulture i informacijske politike Ukrajine (2023). *Due to Russian aggression in Ukraine, 1,189 objects of cultural infrastructure were damaged*. Dostupno na: <https://www.mkip.gov.ua/news/8411.html> (18.06.2023.).

Ministarstvo kulture i informacijske politike Ukrajine (2023). *1,520 objects of cultural infrastructure have already been damaged in Ukraine due to Russian aggression*. Dostupno na: <https://mkip.gov.ua/news/9266.html> (18.06.2023.).

Narodne novine (2002). *Konvencija za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba od 14. svibnja 1954. i Protokol uz tu Konvenciju od 14. svibnja 1954. godine*. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/2002_05_6_75.html (09.06.2023.).

Norman, J. (n.d.). The Nazis Destroy the National Library of Serbia, the Only National Library Destroyed on Purpose in WWII. *History of Information*. Dostupno na: <https://www.historyofinformation.com/detail.php?id=2552> (04.05.2023.).

Oliver, B. W. & Angheliescu, H. G. B. (1995). The History of Libraries in France: Histoire des bibliothèques françaises, 4 Vols. *Libraries & Culture*, 30(4), str. 409-427. Dostupno na: <https://www.jstor.org/stable/25542802> (22.05.2023.).

Ovenden, R. (2020). *Burning the Books: A History of the Deliberate Destruction of Knowledge*. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press. Dostupno na: <https://dokumen.pub/burning-the-books-a-history-of-the-deliberate-destruction-of-knowledge-0674241207-9780674241206.html> (18.06.2023.).

Ovenden, R. (2023). Putin's War on Ukrainian Memory. *The Atlantic*. Dostupno na: <https://www.theatlantic.com/ideas/archive/2023/04/russia-war-ukraine-occupation-libraries-archives/673813/> (18.06.2023.).

Polastron, L. X. (2007). *Books on Fire: The Destruction of Libraries throughout History*. Rochester: Inner Traditions. Dostupno na: <https://www.scribd.com/document/425006988/Lucien-X-Polastron-Jon-E-Graham-Books->

[on-fire-the-destruction-of-libraries-throughout-history-2007-Inner-Traditions-pdf](#)

(17.05.2023.).

Preporod.info (2022). *Obilježena 30. godišnjica od spaljivanja fonda NUBBiH u Sarajevskoj vijećnici: Knjigu ne možete ubiti*. Dostupno na:

<https://www.preporod.info/bs/article/34020/obiljezana-30-godisnjica-od-spaljivanja-fonda-nubbih-u-sarajevskoj-vijecnici-knjigu-ne-mozete-ubiti> (18.05.2023.).

Riedlmayer, A. (1995). Erasing the Past: The Destruction of Libraries and Archives in Bosnia-Herzegovina. *Middle East Studies Association Bulletin*, 29(1), str. 7-11. Dostupno na:

<https://www.jstor.org/stable/23061201> (04.05.2023.).

Riedlmayer, A. J. (2007). Crimes of War, Crimes of Peace: Destruction of Libraries during and after the Balkan Wars of the 1990s. *Library Trends*, 56(1), str. 107-132. Dostupno na:

<https://www.ideals.illinois.edu/items/3964> (04.05.2023.).

SENSE CENTAR. (2022). *Sarajevska Vijećnica / Nacionalna biblioteka BiH - Granatiranje i spaljivanje* [Video]. Dostupno na:

https://www.youtube.com/watch?v=vA_iuSk4gw4&ab_channel=SENSECENTAR

(18.05.2023.).

Shaw, G. (2003). *Assessment of damage to libraries and archives in Iraq, May 2003*.

Dostupno na: <https://www.lootedart.com/MG7V5V36026> (28.05.2023.).

Stieg, M. (1992). The Second World War and the Public Libraries of Nazi Germany. *Journal of Contemporary History*, 27(1), str. 23-40. Dostupno na:

<https://www.jstor.org/stable/260777> (04.05.2023.).

Stone, P. G. (2016). The Challenge of Protecting Heritage in Times of Armed Conflict. *Museum International*, 67, str. 40-54. Dostupno na:

https://eprints.ncl.ac.uk/file_store/production/227191/6F7A7751-40F1-4B25-9EC4-4E22CE46A812.pdf (09.06.2023.).

Šahmanović, S. (2006). Kartografska zbirka Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine. *Kartografija i geoinformacije*, 5(5), str. 130-137. Dostupno na:

<https://hrcak.srce.hr/4323> (18.05.2023.).

The Blue Shield (2022). *National Committees go from Strength to Strength in 2021: Report Available*. Dostupno na: [https://theblueshield.org/bsi-report-national-committees-](https://theblueshield.org/bsi-report-national-committees-2021/#:~:text=Blue%20Shield%20now%20recognises%2030.in%20formation%20round%20the%20world)

[2021/#:~:text=Blue%20Shield%20now%20recognises%2030.in%20formation%20round%20the%20world](https://theblueshield.org/bsi-report-national-committees-2021/#:~:text=Blue%20Shield%20now%20recognises%2030.in%20formation%20round%20the%20world) (09.06.2023.).

The Blue Shield (n.d.). *History*. Dostupno na: <https://theblueshield.org/about-us/history/> (09.06.2023.).

UNESCO (1996). Memory of the World: Lost Memory – Libraries and Archives destroyed in the Twentieth Century. Dostupno na: <http://mow.arquivonacional.gov.br/images/pdf/Lost-Memory---Libraries-and-Archives-destroyed-in-the-20th-Century---1996.pdf> (17.05.2023.).

UNESCO (1999). *Second Protocol to The Hague Convention of 1954 for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict*. Dostupno na: https://en.unesco.org/sites/default/files/1999_protocol_text_en_2020.pdf (09.06.2023.).

UNESCO (2017). *Cultural Heritage in Armed Conflict: The 1954 Hague Convention and its two (1954 and 1999) Protocols* [Video]. Dostupno na: https://www.youtube.com/watch?v=mqdgj1aPHqs&t=184s&ab_channel=UNESCO (09.06.2023.).

UNESCO (n.d.). *First Protocol to the 1954 Hague Convention*. Dostupno na: <https://en.unesco.org/protecting-heritage/convention-and-protocols/first-protocol> (09.06.2023.).

UNESCO (n.d.). *Making the Convention more operational: 1999 Second Protocol*. Dostupno na: <https://en.unesco.org/protecting-heritage/convention-and-protocols/1999-second-protocol> (09.06.2023.).

UNESCO (n.d.). *States Parties*. Dostupno na: <https://www.unesco.org/en/node/59770> (09.06.2023.).

UNESCO (n.d.). *1954 Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict*. Dostupno na: <https://en.unesco.org/protecting-heritage/convention-and-protocols/1954-convention> (09.06.2023.).

Vijećnica (2023). *Narodna biblioteka: Narodna biblioteka je smještena u zgradu Vijećnice 1951. godine*. Dostupno na: <https://www.vjecnica.ba/bs/narodna-biblioteka> (17.05.2023.).

Zećo, M. (2017). National and University Library of Bosnia and Herzegovina during the Current War. *BOSNIACA*, 8(8), str. 76-81. Dostupno na: <http://bosniaca.nub.ba/index.php/bosniaca/article/view/395> (18.05.2023.).

Zgonjanin, S. (2005). The Prosecution of War Crimes for the Destruction of Libraries and Archives during Times of Armed Conflict. *Libraries & Culture*, 40 (2), str. 128-144. Dostupno na: <https://www.jstor.org/stable/25541906> (11.06.2023.).

Znanstvena knjižnica Zadar (n.d.). *Povijest Knjižnice*. Dostupno na: <http://www.zkzd.hr/hr/knjiznica/povijest> (05.08.2023.).

Popis slika

Slika 1. Velika dvorana knjižnice u Leuvenu nakon požara 1914. godine. Preuzeto s: <https://www.brusselstimes.com/52524/the-story-of-how-leuven-s-jewel-was-twice-destroyed-and-rebuilt> (19.06.2023.).

Slika 2. Knjižnica Zamoyski. Preuzeto s: https://www.wikidata.org/wiki/Q21020195#/media/File:Destroyed_Zamoyski_Library_in_Warsaw.jpg (20.06.2023.).

Slika 3. Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine. Preuzeto s: <https://lithub.com/30-years-ago-tonight-sarajevos-national-library-was-burned-to-the-ground/> (20.06.2023.).

Slika 4. Nacionalna knjižnica Iraka. Preuzeto s: <https://muslimheritage.com/fate-of-manuscripts-iraq-elsewhere/> (20.06.2023.).

Slika 5. Znak Haške konvencije iz 1954. Godine. Preuzeto s: <https://theblueshield.org/about-us/who-we-are/> (20.06.2023.).

Uništavanje knjižnica u ratovima: primjeri iz 20. i 21. stoljeća

Sažetak

Knjižnice su od davnih vremena bitna kulturna, društvena i informacijska središta. Zbog vrijednosti kojima doprinose društvu, gubitak knjižnica vrlo je velika šteta za zajednice u kojima se nalaze, ali i za kulturu općenito. Baš zbog toga, vrlo su česta meta u ratovima jer se koriste za brisanje povijesti jednoga naroda. U ovom radu na temelju brojne literature sagledat će se zašto dolazi do uništavanja knjižnica. Dati će se pregled uništenih knjižnica u ratovima 20. i 21. stoljeća. Obradit će se primjeri iz Drugog svjetskog rata, Domovinskog rata, Rata u Bosni i Hercegovini, Rata u Iraku i Rata u Ukrajini. Poseban naglasak stavit će se na vrijedne knjižnice s najvećim gubitcima, poput Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine i Nacionalne knjižnice Iraka. Nakon primjera knjižnica obradit će se postojeće UNESCO-ve zaštite knjižnica u slučaju oružanih sukoba. Naposljetku će se sagledati razlozi zašto se knjižnice namjerno ciljaju u ratovima te postoji li adekvatno rješenje za taj problem.

Ključne riječi: knjižnice, rat, zaštita, povijest, knjižnična građa

Destruction of Libraries in Wars: examples from the 20th and 21st centuries

Summary

Since ancient times libraries have been important cultural, social and information centers. Because of the value they contribute to society, the loss of libraries is a big loss for the communities in which they are located, but also for culture in general. Because of this, they are often targeted in wars because this is used for erasing history of a nation. Based on numerous literature, in this paper it will be examined why libraries are destroyed. An overview of the libraries destroyed in the wars of the 20th and 21st centuries will be given. Examples from the Second World War, the Croatian War of Independence the War in Bosnia and Herzegovina, the War in Iraq and the War in Ukraine will be covered. Special emphasis will be placed on valuable libraries with the greatest losses, such as the National and University Library of Bosnia and Herzegovina and the National Library of Iraq. After the example of libraries, the existing UNESCO protections of libraries in case of armed conflicts will be discussed. Finally, the reasons why libraries are deliberately targeted in wars will be examined and whether there is an adequate solution for this problem.

Key words: libraries, war, protection, history, library material